

Merhaba sevgili dostlar. Yepyeni bir haftada kültürümüzden müziğimize aktarılan bambaşka bir konuyla daha karşınızdayız. Her millette görülebilen çeşmelerin bizim kültürümüzdeki yerine ve müziğimizle nasıl bütünleştiğine hep beraber bakacağız.

Çeşme; herkesin yararlanması için yapılan, borularla gelen suyun bir oluktan veya musluktan aktığı, bir de delikli su teknesinden oluşan bir yapıdır. Her devrin kendi güzellikleriyle ilmek ilmek işlenmiş, o vakit yaşanan izleriyle günümüze kadar gelebilen çeşmeler vardır. Hem konumlarına hem de hangi işlevi yerine getirdiklerine bakılarak isimlendirilmiş bu çeşmeler neler, ne amaçla yapılmış, çeşmeler müziğimize nasıl konu olmuş, hepsine bir bir bakacağız. Mesela sizleri önce Aydın ilimizin Koçarlı ilçesinin Güdüşlü köyüne götürelim istiyoruz.

-*--

Efendim, Aydın yöremizde, kadınlar arasında yapılan eğlencelerde, düğünlerde, sadece kadınlar tarafından darbuka eşliğinde söylenip oynanan bir türkü vardır: Güdüşlü'nün Çeşmesi... Çeşmesi bol olan Güdüşlü köyündeki çeşmelerden birinin başında geçen bir aşk hikâyesini anlatır bu türkü... Henüz su şebekesinin ve elektriğin olmadığı dönemler... Evlerin su ihtiyacının ya kuyulardan ya da çeşmelerden karşılandığı zamanlar...

Çeşme başları gençlerin buluşmaları için oldukça elverişli yerler. Çünkü bu işi yapmakla görevli olan aile bireyleri gençler... Dolayısıyla genç kızlar ve genç erkekler çeşme başlarında sıralanır... Art arda beklerken sıralarını, birbirlerini tanımaya, anlamaya çalışırlar... Tanışmalar, şakalaşmalar süre dursun; bir de bakarlar ki gönüllerini birbirlerine kaptırırlar yani sevdalanırlar... Öyle ki birbirleri için vazgeçilmez olurlar... Sonra hiç ayrılmayacakmış gibi söz verirler birbirlerine ama herkes sözünün eri olamaz, vefasız çıkar. E bu durum birden fazla yaşanınca da günün ozanlarından biri çıkar olanı biteni; canı yanan üzülen kimsenin derdini anlatmaya başlar...

-*--

Bazı türkülerimizde söz konusu çeşme sadece ilk dizede veya her kıtanın ilk dizesinde geçer fakat bahsi geçen çeşme, türkünün konusuyla doğrudan ilgili olmayabilir. Türküler bir yaşanmışlığı anlatmak istediğinden sözde bahsi geçen çeşme, olayın geçtiği yeri tarif etmek; olayın yaşandığı atmosferi hissettirmek; kısacası yaşanan hikâyeyi hayal gücümüzün de yardımıyla zihnimizde canlandırabilmemiz için kullanılabilir.

Bazen de türkülerin oluşmasında rol alan kahramanlar dertleşmek için çeşmeyi hatta bir su kaynağını seçerler. Çünkü herkes kolay kolay paylaşamaz derdini bir başkasıyla. Sır gibi saklanan bazı dertler çok daha kolay anlatılır suya. Derler ki: "Söz sizin ağzınızda olduğu sürece, söz sizin esiriniz. Söz ağzınızdan çıktıktan sonra siz sözünüzün esiri olursunuz." Bu da insanı fazlasıyla düşündürür... Kararsız kalınca da yapılacak tek şey vardır: bulunur bir çeşme, oturulur başına ve başlanır anlatılmaya...

-*--

İnsanın çeşmeyle olan arkadaşlığı bir hayli uzak bir geçmişe dayandığından konusu bol bir mevzudur. Bu yüzden kültürel öğelerimizde sıkça karşımıza çıkar. Çünkü çeşme, suyun anıtlaşmış halidir. Güzellik,

duruluk ve fayda tek bir yapıda bir aradadır. Böylece insanla olan arkadaşlığı da bir anlamda kaçınılmaz hale gelir ve ebediyete kadar da devam edecek gibidir...

Bunca erdeme ev sahipliği yapan çeşmeleri sıradan birer yapı olarak değerlendirmek pek mümkün değil dostlar. Bunun farkında olan ve hak ettiği değeri görebilmesinin önemine nail olan sanatçıların ellerinde çeşmenin marifetleri detaylardan yansır gözlerimize, gönüllerimize...

Kimi çeşmeler inşa edildiği zamanların estetik anlayışını, sanat zevkini taşır günümüze. Bunlar mimari abide sayılacak kadar süslü ve göz alıcıdır. İster mütevazı ister şaşaalı, küçük ya da büyük fark etmez; hepsinin var bir yapıma nedeni ve yapılışına has birer ismi... Mesela; bir çeşmenin ön tarafta bulunan bölümü bir yapı ya da avlu duvarı üzerinde bulunuyorsa buna "duvar çeşmesi" denir. Herhangi bir yapıyla bağlantısı olmayan, tek başına meydanlara inşa edilen çeşmeler "meydan çeşmesi"; cami avlusu gibi yerlere yapılan çeşmeler "sütun çeşmesi"; birden fazla cephesi bulunan yani farklı yönlere bakan ve üzerinde birden fazla çeşme bulunanlar "çatal çeşme"; bir yapının veya sokağın köşesinde yer alanlar ise "köşe çeşmesi" adını alır. Saray, konak ve yalılarda temizlik, abdest almak ve su sesi ile dinlenmek amaçlı odalara yapılan çeşmeler "oda çeşmesi" olarak bilinir. Topkapı Sarayında bulunan Üçüncü Murad Han ve Sultan Birinci Abdülhamid'in yatak odalarında bulunan çeşmeler bunun en ünlü örneklerdendir. İslamiyet'te beden ve giyilen kıyafetlerin temiz olması gerekliliği odaların içine kadar çeşme yapılmasına vesile olmuştur... Bilenler bilir de bilmeyenler için sözümüz: 'temizlik imandan gelir.' Bu nedendir ki Türklerin günümüze kadar ulaşan eserleri arasında çeşmeler çokça dikkat çekicidir.

Buldukları yerden yani konumlarından başka işlevlerine göre de isimlendirilir çeşmeler... Hacca gidenler, sefere çıkan ordunun ya da kervanların uğurlandığı yerlere yapılmış olan çeşmeler "ayrılık çeşmesi"; bulunduğu şehirden ayrılanların ya da şehre yeni gelenlerin buldukları yerle vedalaştığı veya selamlaştığı yerlere yapılan çeşmeler "selâmi çeşme" adını alır. Bir de gelip geçenlere su ve şerbet dağıtılan çeşmeli yapılar vardır, bunlar da "sebil" adıyla anılır. Bunca sözün ardından sizleri taş plakların gizemli dünyasında kısa bir yolculuğa çıkaralım ve müziğimizin çok güçlü bir sesiyle sizleri buluşturalım istiyoruz.

-*--

İşte çeşmeler... Anlatmakla bitirilemeyecek kadar hayatın içinden ve yaşanmışlıklarımıza ortak olacak kadar içimizden... Oldukça meşhur bir çeşme hikâyesiyle bugün ki sözümüzü de noktalayalım istiyoruz.

Sultan IV. Mehmed'in - meşhur Avcı Mehmed'in - eşi Rabia Gülnüş Sultan'ın arabasıyla gezintiye çıktığı günlerden bir gün... Azapkapı Meydanı'ndan geçmekte iken meydandaki çeşme başında iki gözü iki çeşme ağlayan bir kız çocuğu görür. Valide Sultan arabasını durdurur ve kıza neden ağladığını sorar. Küçük kız testisini doldurmak üzere çeşmeye varmış ancak testisi elinden kayarak kırılmıştır. Valide Sultan çocuğa bir testiden oldukça fazlasını satın alabileceği kadar altın verir ancak çocuk bunu kabul etmez. Çocuk "Testiyi kırdım, parası için ağlamıyorum eve su götürmenin üstesinden gelemedim, ona ağlıyorum." der. Kızın bu sözleri Valide'nin hoşuna gidince, ailesine haber salınır ve küçük kız saraya alınır. Bu kız büyüdüğünde II. Mustafa'nın eşi Saliha Sultan olur. Saliha Sultan, başında testiyi kırdığı çeşmeyi anımsadığı bir gün o küçük çeşmenin yerine daha büyük ve daha görkemli bir çeşme

yapılmasını ister. Bu dileğini ise oğlu I. Mahmud yerine getirir. Bazı kaynaklarda Galata Çeşmesi olarak da bilinen Saliha Sultan Çeşmesi, muhteşem güzellikteki bitki motifleriyle bezelidir.

Bilinen bir gerçek var ki çeşmelerin en güzel ve en ihtişamlı olanlarını padişahlar yaptırmışlardır. Ancak; hayır işlemek yani karşılık beklemeden iyilik yapmak, yardımda bulunmak isteyen kişilerin Allah'ın rızasını almak adına, birbirleriyle yarış edercesine yaptırdıkları çeşmeler de azımsanmayacak kadar çoktur. Günümüzde cadde ve sokak aralarında kalmış, suyu kesilmiş çeşmeler de var elbette. Bir çeşmenin sonu ne olursa olsun tarihin izlerini günümüze taşımaya devam eder.

Bu arada Anadolu'nun sessiz-sakin kırlarında kendi halinde akan pek çok çeşmeden de haberiniz olsun. Onlar da nice güzelliği, hasreti, sevdayı, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı'nınki gibi aşkları; doğrusu insana dair ne varsa hepsini anlatır... Tabii dinlemeyi de bilmek lazım... Aslına bakarsanız onların dilinden en güzel şairlerimiz anlar, tıpkı Faruk Nafiz Çamlıbel'in o ünlü şiirinde, düşünle gerçeğin aynı anda öykülenmesi gibi... O halde kültürümüzün meziyetlerinden derlediğimiz bir başka konuda yeniden buluşabilmek ümidiyle, Çoban Çeşmesi'ne varıp neler anlatırmış bizlere hep beraber kulak kabartalım...